

Σημείωμα του συγγραφέα

Θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε αρκετά πρόσωπα για αυτό το βιβλίο. Πρώτα και κύρια, είμαι υπόχρεος στον πατέρα Μάξιμο, τον κεντρικό χαρακτήρα αυτού του έργου, που καθοδηγεί γενναιόδωρα της περιπέτειές μου στον χώρο της πνευματικότητας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Περιπτώ να πω ότι για όποια ελαττώματα ή ανακρίβειες ενδέχεται να υπάρχουν στις σελίδες που ακολουθούν υπεύθυνος είμαι εγώ.

Είμαι επίσης εξαιρετικά ευγνώμων στον επίσκοπο Κάλλιστο Γουέαρ που διάβασε με προσοχή το πρώτο δοκίμιο του βιβλίου και μου πρόσφερε πολύτιμη και εποικοδομητική κριτική. Κυρίως τον ευχαριστώ για την προθυμία του να μου παραχωρήσει την συνέντευξη στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, επιτρέποντας στη σοφία του και τη βαθιά γνώση της Ορθοδοξίας να λάμψουν στις σελίδες ενός βασικού κεφαλαίου του βιβλίου.

Φυσικά, είμαι πάντα βαθιά υπόχρεος στους συναδέλφους μου από το τμήμα κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Μείν που στηρίζουν τις ερευνητικές μου προσπάθειες όλα αυτά τα χρόνια, και για την επιμορφωτική άδεια την άνοιξη του 2003. Είμαι επίσης ευγνώμων στον κοινωνιολόγο Πίτερ Μπέργκερ, διευθυντή του Ινστιτούτου Κουλτούρας, Θρησκείας και Παγκόσμιων Υποθέσεων στο Πανεπιστήμιο της Βοστώνης, και στην Ελίζαμπεθ Προδρόμου, υποδιευθύντρια του ίδιου ινστιτούτου, που μου πρόσφεραν μια θέση επισκέπτη-καθηγητή στο ίδρυμά τους την άνοιξη του 2004, και μου επέτρεψαν έτσι να συγκεντρωθώ στην ολοκλήρωση του βιβλίου.

Θέλω να εκφράσω ακόμη τις ευχαριστίες μου σε μερικούς φίλους για το ρόλο που έπαιξαν άμεσα ή έμμεσα στη δημιουργία αυτού του έργου: στον Νίκο και τη Δώρα Αϊβαλιώτη, στον

Άκη και τη Ροδούλα Λόρδου και στον Δάφνη Παναγίδη, καθώς και σε όλους τους άλλους που εμφανίζονται στο βιβλίο. Είμαι ευγνώμων στην Ασάλα Γκάμπριελ, λογοτεχνική μου πράκτορα πάνω από είκοσι χρόνια, για την υποδειγματική επαγγελματική της ικανότητα και την πίστη της στην αξία του έργου μου, καθώς και για τον τίτλο αυτού του βιβλίου. Θα ήθελα επίσης να εκφράσω τις ολόψυχες ευχαριστίες μου στον πρώην επιμελητή της *Doubleday* Έρικ Μείτζορ για την ενθάρρυνσή του να γράψω τα *Δώρα της Ερήμου*, καθώς και στη διάδοχό του Μισέλ Ράπκιν, και στο βοηθό επιμελητή Άντριου Κόρμπιν. Η προσωπική τους εγκαρδιότητα και η ενθουσιώδης υποστήριξή τους ήταν πολύτιμες.

14

Ο συνάδελφος και φίλος μου Μάικ Λιούις, καθηγητής Καλών Τεχνών στο Πανεπιστήμιο του Μείν, διάβαζε πρώτος κάθε κεφάλαιο καθώς το ολοκλήρωνα και μου πρόσφερε ανεκτίμητες συμβουλές. Και το σημαντικότερο, η βαθιά του εκτίμηση για το περιεχόμενο του βιβλίου με έχει βοηθήσει να προχωρήσω αυτά τα χρόνια. Είναι πραγματική ευλογία το γεγονός ότι έχω το γραφείο μου ακριβώς κάτω από το στούντιό του. Αυτή η θεοσταλτη σύμπτωση μου επέτρεψε να έχω συχνές επαφές μαζί του και να γίνω αποδέκτης της σοφίας του στους συχνούς περιπατητικούς διαλόγους μας μέσα στο δάσος του πανεπιστημίου.

Θέλω να εκφράσω την αγάπη και τις ευχαριστίες μου στους φίλους και συγγενείς μου στην Κύπρο, ιδιαίτερα στην αδελφή μου Μαρούλλα και τον γαμπρό μου Βάσσο για την αγάπη τους και για το γεγονός ότι πάντα κάνουν τη διαμονή μας στο νησί μια τόσο πλούσια εμπειρία. Σε αυτούς αφιερώνω τούτο το έργο.

Χωρίς την αγάπη, τη συνεχή συμπαράσταση, την ενθάρρυνση και τη ζωντανή παρουσία της γυναίκας μου, της Έμιλυ, του γιου μας Κωνσταντίνου και της κόρης μας Βάσιας, δεν θα μπορούσα να ακολουθήσω αυτή τη διανοητική και πνευματική Οδύσσεια. Αυτοί αποτελούν το θεμέλιο της ψυχικής μου υγείας και ευεξίας. Όπως και στο προηγούμενο βιβλίο μου, η τελευταία ανάγνωση πριν από την αποστολή του χειρογράφου στον επιμελητή έγινε από το γιο μας, τον Κωνσταντίνο, που είναι μυθιστοριογράφος. Είμαι ο υπερήφανος αποδέκτης της εξαιρετικής μαεστρίας του στη χρήση της αγγλικής γλώσσας. Τελευταίο και

σημαντικότερο, να αναφέρω ότι αυτό το βιβλίο, όπως και όλα τα άλλα που έχω γράψει, είναι ξεχωριστό χάρη στην Έμιλυ. Πέρα από το γεγονός ότι είναι ισόβια σύντροφός μου, διανοητική μου συνεργάτιδα, και η καλύτερη και πιο έμπιστη φίλη μου, είναι ταυτόχρονα η ανεπίσημη και πιο αυστηρή διορθώτρια όλων όσα έχω γράψει.

Στις περισσότερες περιπτώσεις έχω χρησιμοποιήσει ψευδώνυμα για να διαφυλάξω, όσο αυτό είναι δυνατό, την ανωνυμία των προσώπων που αναφέρονται στο βιβλίο. Για τον ίδιο λόγο σε ορισμένες περιπτώσεις έχω κάνει μικρές αλλαγές στον τόπο καθώς και στο χρόνο κατά τον οποίο συνέβησαν κάποια περιστατικά. Αυτό δεν ισχύει για τα ιστορικά γεγονότα και τις προσωπικότητες. Τα *Δώρα της Ερήμου*, όπως και το προηγούμενο βιβλίο μου, *Το Όρος της Σιωπής*, δεν είναι μυθιστόρημα. Είναι αφήγηση η οποία βασίζεται σε προσωπικές εμπειρίες και συναντιήσεις. Ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί το γλωσσάριο στο τέλος του βιβλίου όταν χρειάζεται.

ΕΝΑ

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΣΕΝΤΟΝ Α

Είχε σκοτεινιάσει όταν μπήκαμε στη Σεντόνα, μια πόλη της Αριζόνα που έχει πάρει το όνομά της από τη γυναίκα ενός ταχυδρόμου του δέκατου ένατου αιώνα χάρη στον οποίο οι πρώτοι άποικοι διατηρούσαν την επαφή τους με τον υπόλοιπο κόσμο. Τα λίγα φώτα «νέον» που βλέπαμε γύρω μας επιβεβαίωναν τη φήμη που έχει η Σεντόνα ως «Μέκκα της Νέας Εποχής», κέντρο εναλλακτικών θεραπειών και μωσαϊκό νέων θρησκευτικών κινημάτων. Καθώς το αυτοκίνητο διέσχισε το κέντρο της πόλης –πηγαίναμε αργά, για να σχηματίσουμε μια πρώτη εντύπωση– για μια στιγμή, αισθάνθηκα σαν να έμπαινα στην Κόρινθο την εποχή του Αποστόλου Παύλου.

Τα φώτα των δρόμων ήταν πολύ αμυδρά κι έδιναν τον ελάχιστο δυνατό φωτισμό στους πεζούς. Η Παι μας εξήγησε ότι το δημοτικό συμβούλιο είχε θεσπίσει ειδικούς κανονισμούς για να προστατέψει τη νύχτα από τη «μόλυνση» του τεχνητού φωτισμού. Στη Σεντόνα μπορείς ακόμα να δεις το γαλαξία στον ουρανό και να αισθανθείς την επιβλητική παρουσία των βουνών που περιβάλλουν, σιωπηλά και απρόσιτα, αυτή την πόλη της ερήμου.

«Το πολύ φως τη νύχτα δεν μας αφήνει να στοχαστούμε τη σχέση μας με τον Θεό και τη θέση μας στο σύμπαν», είπε ο Φίλιπ καθώς σταματούσε το αμάξι σε ένα κόκκινο φανάρι.

Αυτό το σχόλιο μου θύμισε μια εμπειρία που είχα ζήσει μαζί με τη γυναίκα μου την Έμιλυ σε μια επίσκεψη στο Αναχωρητήριο Γιόγκα Σιβανάντα στο Παρανταίζ Άιλαντ του Νασάου. Με είχαν καλέσει εκεί για να κάνω μια παρουσίαση για τη ζωή και τις διδασκαλίες των αγίων και σοφών της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ανάμεσα στους ομιλητές ήταν ένας αστρονόμος που μας έδειξε σλάιντς με φωτογραφίες του μακρινού διαστήματος από το τηλεσκόπιο Χαμπλ. Συγκινηθήκαμε βαθιά με αυτά που είδαμε· γνώσαμε δέος μπροστά στο μεγαλείο και την ομορφιά του φυσικού σύμπαντος. Μία εκπληκτική φωτογραφία έδειχνε μια αχανή έκταση γεμάτη δισεκατομμύρια γαλαξίες που τις είχε δώσει το τηλεσκόπιο Χαμπλ.

«Δεν φαίνονται τα χρώματα τώρα», είπε η Πατ, «αλλά αύριο, πριν από το σεμινάριο, θα πάμε μια μεγάλη βόλτα. Τότε θα καταλάβετε γιατί αποφασίσαμε να εγκατασταθούμε εδώ».

Η Μαίρη και η Τζόαν, δύο πρώην καθολικές καλόγριες που έρχονταν από τα βορειοδυτικά και είχαν εγκατασταθεί πρόσφατα στη Σεντόνα, με είχαν καλέσει να κάνω ένα σεμινάριο με θέμα «Ο ξεχασμένος δρόμος του μυστικού χριστιανισμού». Φυσικά, δέχτηκα αμέσως. Συνάδελφοι και φίλοι που γνώριζαν την περιοχή με διαβεβαίωσαν ότι η Σεντόνα είναι ένα ονειρικό μέρος, με ανείπωτη ομορφιά.

Υπήρχε άλλος ένας λόγος που με έκανε να δεχθώ την πρόσκλησή τους και να ταξιδέψουμε από το σπίτι μας στο Μείν στη Σεντόνα της Αριζόνα. Στα νοτιοανατολικά του Φοίνιξ, στην καρδιά της ερήμου της Αριζόνα, υπάρχει ένα καινούριο ελληνορθόδοξο μοναστήρι που έχει πάρει το όνομά του από τον άγιο Αντώνιο, τον πρώτο χριστιανό ερημίτη που ηγήθηκε του μοναστικού κινήματος στον τέταρτο αιώνα. Είχα ακούσει ασυνήθιστες και αμφιλεγόμενες αφηγήσεις για τις περιστάσεις που οδήγησαν στη δημιουργία του μοναστηριού, και επειδή κατά κάποιον τρόπο είμαι «συλλέκτης» παράξενων αφηγήσεων, αποφάσισα να πάω και να δω τα πράγματα μόνος μου. Το μοναστήρι

κτίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του '90 και είναι έργο ενός σεβάσιμου γέροντα από το Άγιον Όρος, αυτή την απρόσιτη μοναστική κοινότητα της Βόρειας Ελλάδας που αποτελεί το κέντρο των ερευνών και θέμα των βιβλίων μου τα τελευταία δέκα χρόνια.¹ Το Άγιον Όρος, ένα κατάλοιπο από την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, λειτουργεί από τον ένατο αιώνα ως ένα καταφύγιο για μοναχούς κι ερημίτες που, όπως πιστεύουν πολλοί, κατόρθωσαν να διατηρήσουν άθικτη την ιερή πνευματική παράδοση του πρώιμου χριστιανισμού.

Έτσι, ήταν μια μοναδική ευκαιρία για την Έμιλυ και μένα να συνδυάσουμε το ταξίδι μας στη Σεντόνα με μια εξαήμερη διαμονή στο μοναστήρι του Αγίου Αντωνίου. Οι συχνές επισκέψεις σε μοναστήρια όχι μόνο είναι απαραίτητες για την έρευνά μου, αλλά και λειτουργούν ως μία πηγή πνευματικής ανανέωσης και αναζωογόνησης, ένας εξισορροπητικός παράγοντας για μια, κατά τα άλλα, εγκεφαλική, ακαδημαϊκή ζωή. Σκεφτόμασταν από καιρό το ενδεχόμενο να επισκεφθούμε το μοναστήρι της Αριζόνα για να μάθουμε από πρώτο χέρι πώς δημιουργήθηκε ένα τόσο απίθανο ίδρυμα στην καρδιά μιας αμερικανικής ερήμου. Μάλιστα, το σημαντικότερο, είχαμε ακούσει πολλούς θρύλους για τα ασυνήθιστα «πνευματικά χαρίσματα» του Αθωνίτη γέροντα που το δημιούργησε, και θέλαμε να τον γνωρίσουμε.

Ένα πρόσθετο δώρο του ταξιδιού στη Σεντόνα ήταν η ευκαιρία να ξαναδούμε τους φίλους μας, τον Φίλιπ και την Πατ, που προσφέρθηκαν να μας μεταφέρουν από το αεροδρόμιο του Φοίνιξ μέχρι την πόλη, μια διαδρομή δύο ωρών με το αυτοκίνητο. Χάρη στα κοινά ενδιαφέροντά μας για τα πνευματικά θέματα, αλλά και για την Κύπρο, όπου έζησαν οι δύο φίλοι μας για ένα διάστημα με υποτροφία από το ίδρυμα Φουλμπράιτ, είχαμε διατηρήσει μια επαφή μαζί τους.

«Έχετε υπόψη σας ότι στην Αριζόνα πρέπει να πίνετε πολλά υγρά», μας προειδοποίησε η Πατ. Στο μεταξύ ο Φίλιπ –το δήλωσε με ένα στεναγμό ανακούφισης– είχε καταφέρει να μας βγάλει από το λαβύρινθο του αεροδρομίου και να μπει στη σωστή διαπολιτειακή οδό. «Ο αέρας είναι τρομερά ξηρός και το σώμα χρειάζεται νερό, άφθονο νερό. Θα δείτε γρήγορα ότι η

Αριζόνα είναι πολύ διαφορετική από το Μείν· ή και από την Κύπρο, εδώ που τα λέμε».

Διαφορετική δεν θα πει τίποτα, σκεφτόμουν καθώς κοίταζα τις απέραντες εκτάσεις με το «σήμα κατατεθέν» της Αριζόνα, τους ψηλούς κάκτους που χάνονται στο βάθος, μέσα στο λυκόφως. Εκείνη την ώρα ο ήλιος έστελνε τις τελευταίες του ακτίνες χρωματίζοντας μερικά μεμονωμένα σύννεφα εδώ κι εκεί. Ένα λαμπερό και καταπραϋντικό κόκκινο φως απλωνόταν παντού, ενώ πλησίαζε γοργά η αφέγγαρη νύχτα.

Η Πατ έδωσε από ένα μεγάλο μπουκάλι νερό σε μένα και στην Έμιλυ, για να μην πάθουμε αφυδάτωση. Ήταν Νοέμβριος, αλλά –με τα σάνταρ του Μείν– έμοιαζε με Ιούλιο. Πραγματικά, η προειδοποίηση της Πατ δεν ήταν υπερβολική. Γρήγορα αισθάνθηκα τα χείλη μου να στεγνώνουν – ένα πρόβλημα που αντιμετώπιζα όλο το διάστημα που μείναμε στην αμερικανική έρημο.

«Η Σεντόνα», είπε ο Φίλιπ δείχνοντας προς την κατεύθυνση που πηγαίναμε, «βοηθά τις πνευματικές δραστηριότητες περισσότερο από κάθε άλλο μέρος που έχουμε δει. Είναι, πραγματικά, φορτισμένη με θεραπευτική ενέργεια. Θα το διαπιστώσετε και μόνοι σας σε λίγο». Μετά από μια παύση, πρόσθεσε. «Αισθανόμαστε άνετα στη Σεντόνα, γιατί είναι ένα κέντρο πολυάριθμων θρησκευτικών ρευμάτων». Η Πατ πρόσθεσε ότι όλη η Αριζόνα προσφέρεται για πνευματικές δραστηριότητες. «Είναι κάτι που το νιώθεις στην ίδια την υφή του τοπίου της». Οι φίλοι μας ήταν βαθιά πνευματικοί άνθρωποι, αλλά όχι θρησκευόμενοι με τη συμβατική έννοια.² Αντιπροσώπευαν το είδος των ανθρώπων που περίμενα ότι θα παρακολουθήσουν το σεμινάριό μου.

«Σε αυτό το στάδιο της ζωής μας χρειαζόμαστε ένα μέρος όπου να μπορούμε να εστιάσουμε περισσότερο στην πνευματική μας ανάπτυξη και λιγότερο στην καριέρα και τα εγκόσμια επιτεύγματα», είπε ο Φίλιπ. Με έναν ηρωικό αγώνα που κράτησε χρόνια, είχε καταφέρει να θεραπευτεί από μελάνωμα, χρησιμοποιώντας ένα συνδυασμό από εναλλακτικές θεραπείες, οργανική διατροφή και συστηματικό βαθύ διαλογισμό. «Άλλωστε», συνέχισε, «η έρημος πάντα προσφέρεται για πνευματικό έργο».

έτσι δεν είναι; Όταν φτάσουμε, θα δείτε τι εννοώ. Η Σεντόνα πάλλεται από πνευματική ενέργεια».

Με μια τέτοια εισαγωγή, είχαμε μια έντονη αίσθηση προ-
σμονής για όσα μας περίμεναν. Τους είπα για το μοναστήρι του
Αγίου Αντωνίου – ήταν η πρώτη φορά που το άκουγαν. Ο Φίλιπ
είπε ότι δεν τον εξέπληττε διόλου που η έρημος της Αριζόνα
θεωρήθηκε τόπος κατάλληλος για να κτιστεί εκεί ένα μοναστή-
ρι. «Όποιος το ίδρυσε σίγουρα γνώριζε ότι αυτή η περιοχή εί-
ναι εστία πνευματικής ενέργειας», πρόσθεσε χαμογελώντας, τη
στιγμή που μας άφηναν σε ένα άνετο πανδοχείο κτισμένο μερι-
κά χιλιόμετρα από τη Σεντόνα, στη βάση ενός κατάφυτου και
δροσερού φαραγγιού.

Την άλλη μέρα κάναμε έναν δώρο πρωινό περίπατο στις χα-
ράδρες της περιοχής. Όπως είχαν προβλέψει οι φίλοι μας, αυ-
τή η εκδρομή αντί να με κουράσει με γέμισε ενέργεια. Μετά από
δύο ώρες ανάπαυση αισθάνθηκα έτοιμος να αντιμετωπίσω το
ακροατήριό μου: εκατόν ογδόντα άτομα απ' όλη τη χώρα, που
αντιπροσώπευαν πολλά και διαφορετικά επαγγέλματα και θρη-
σκείες. Ανάμεσά τους υπήρχαν μερικοί συμβατικοί Προτεστά-
ντες, μερικοί απογοητευμένοι Καθολικοί, πρώην θρησκευόμε-
νοι όλων των δογμάτων, οπαδοί της Νέας Εποχής, ολιστικοί
θεραπευτές, πνευματιστές, μαθητευόμενοι του ινδιάνικου σα-
μανισμού, φιλελεύθεροι Εβραίοι, και οπαδοί των ανατολικών
θρησκειών, όπως του ινδουισμού, του θιβετιανού βουδισμού
και του Ζεν. Εκτός από την Έμιλυ και μένα, υπήρχαν άλλοι δύο
Ελληνορθόδοξοι – ένας πατέρας με το γιο του, μουσικό το επάγ-
γελμα– και ήταν ενθουσιασμένοι με την προοπτική ότι θα εξε-
ρευνήσουν μαζί με τόσους αναζητητές διαφορετικής προέλευ-
σης την πνευματική παράδοση της Ορθοδοξίας.

Το ακροατήριο αντιπροσώπευε ένα μεγάλο μέρος του σύγ-
χρονου αμερικανικού πολυεθνικού και πολυθρησκευτικού το-
πίου, με μοναδική εξαίρεση τους άθεους, τους αγνωστικιστές
και τους δογματικούς σκεπτικιστές. Το έβρισκα συναρπαστικό
αυτό, αν και ταυτόχρονα μου προκαλούσε κάποιο δέος. Είχα
μπροστά μου μία συγκέντρωση από μορφωμένους κυρίως αν-
θρώπους, πολλοί από τους οποίους είχαν απογοητευτεί από την

κυρίαρχη υλιστική κοσμοαντίληψη και από την «οργανωμένη θρησκεία», και αναζητούσαν την «αυθεντική πνευματικότητα». Βλέποντας αυτό το ακροατήριο, σκεφτόμουν ότι παρά τα τεράστια προβλήματα των Ηνωμένων Πολιτειών, τοπικά και διεθνή, δεν γνωρίζω καμία άλλη κοινωνία στην ιστορία του κόσμου που να έχει προσφέρει τόσο φιλόξενο περιβάλλον στην απόπειρα ελεύθερης εξερεύνησης της «πνευματικότητας» όσο οι σύγχρονες Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτό σίγουρα είναι μια κίνηση της Θείας Πρόνοιας που μας παροτρύνει να ξεπεράσουμε τις στενές αντιλήψεις μας και να διακρίνουμε, έστω και φευγαλέα, ποιοι πραγματικά είμαστε και γιατί βρισκόμαστε εδώ. Σε σύγκριση με τις πιο ομογενείς θρησκευτικά κοινωνίες του παρελθόντος, στη σημερινή πολυ-πολιτισμική Αμερική μπορεί κανείς να ανήκει σε όποια θρησκεία θέλει χωρίς να φοβάται τον εξοστρακισμό και χωρίς να κινδυνεύει να αναθεματιστεί ως αιρετικός. Διατύπωσα αυτές τις σκέψεις στα αρχικά μου σχόλια, καθώς άρχισα να μιλώ στο δεκτικό ακροατήριο. Ήταν μία καλή αρχή.

Ο Φίλιπ, η Πατ και η Έμιλυ κάθονταν στην μπροστινή σειρά, μαζί με τις δυο καλές μου φίλες, την Τζόαν και τη Μαίρη, τις πρώην καθολικές καλόγριες που οργάνωσαν την εκδήλωση, πράγμα που καταπράυνε τη σχετική νευρική κατάσταση που αισθάνομαι πάντα όταν αντιμετωπίζω για πρώτη φορά ένα καινούριο ακροατήριο. Πριν αρχίσει η επίσημη παρουσίαση, και μέχρι να βρουν οι ακροατές τις θέσεις τους, μια ντόπια μουσικός έπαιξε μερικές δικές της συνθέσεις σε άρπα. Ήταν συναρπαστικές· μια αφορμή χαλάρωσης.

Μετά από μερικές φιλοφρονήσεις, και πριν μπω στην ουσία του θέματος, ζήτησα από τους ακροατές να ανατρέξουν σε μία απλή ιδέα. Να αναλογιστούν για λίγο τις μυριάδες των συμπτώσεων που μας έφεραν όλους μαζί, με έναν τόσο ακριβή και τέλειο τρόπο, σ' εκείνη τη συγκεκριμένη αίθουσα, εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή. Τους επεσήμανα ότι ακόμα και μια φαινομενικά μικρή αλλαγή στη ζωή μας θα άλλαζε δραστικά όλες τις πιθανότητες που είχαν κάνει πραγματικότητα αυτή τη συγκέντρωση.

Όταν διέκρινα κάποιο βαθμό δεκτικότητας στα πρόσωπα των ακροατών, τους ζήτησα να κάνουν μια απλή άσκηση: «Για πέντε

λεπτά γράψτε σε ένα χαρτί όλες τις συμπτώσεις που θεωρείτε ότι ήταν σημεία καμψής στη ζωή σας. Φανταστείτε πώς θα είχε εξελιχθεί η ζωή σας χωρίς αυτές τις συμπτώσεις και τις εμπειρίες. Μπορεί να καταλήξετε σε μερικά ενδιαφέροντα συμπεράσματα όχι μόνο για τη ζωή σας, αλλά και για τη φύση και την υφή της πραγματικότητας».

Πήραν όλοι πρόθυμα μέρος σ' αυτή τη σύντομη και απλή άσκηση αυτοεξερεύνησης, με μοναδική εξαίρεση μια ηλικιωμένη κυρία. Όταν τελείωσε ο χρόνος, τους ζήτησα μέσα στα επόμενα είκοσι λεπτά, αν ήθελαν, να μοιραστούν με δύο πρόσωπα που τους ήταν μέχρι τότε άγνωστα αυτά που έγραψαν.

Ακολούθησε μεγάλη φασαρία, καθώς οι ακροατές άρχισαν να μετακινούνται στα καθίσματα αναζητώντας αγνώστους. Μετά τις αρχικές συστάσεις, άρχισαν να μιλούν παθιασμένα για τη ζωή τους. Πήγα κι εγώ στην πιο κοντινή ομάδα. Μια παλλόμενη ενέργεια σάρωσε την αίθουσα, λιώνοντας τους φραγμούς της ανωνυμίας και της απρόσωπης απόστασης. Όταν πέρασαν τα είκοσι λεπτά, χρειάστηκε αρκετή προσπάθεια από μέρους μου για να τους επαναφέρω στην τάξη. Κατόπιν τους ρώτησα ποιο μπορεί να είναι το βαθύτερο νόημα αυτής της άσκησης, πέρα από το γεγονός ότι τους έδωσε την ευκαιρία να γνωριστούν. Μια γυναίκα προσφέρθηκε να απαντήσει και είπε ότι οι συμπτώσεις στη ζωή μας δεν μπορεί να είναι απλώς τυχαία γεγονότα αλλά μάλλον σχηματίζουν ένα πλέγμα διασυνδέσεων με νόημα που ξεφεύγει από τα όρια της ορθολογικής κατανόησης. Μια τέτοια άποψη είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με τις επικρατούσες παραδοχές της σύγχρονης υλιστικής μεταφυσικής. Με δεδομένη τη φύση του ακροατηρίου, δεν ήταν παράξενο που πήρα παρόμοιες απαντήσεις και από άλλους. Όπως είπε κάποιος, «είναι σημαντικό να θυμίζουμε στον εαυτό μας ότι η ζωή μας δεν είναι ούτε τυχαία ούτε συμπτωματική».

«Ναι. Αυτό είναι ένα πνευματικό αξίωμα που το δέχονται οι περισσότεροι μεγάλοι δάσκαλοι της ανθρωπότητας», απάντησα. «Είναι ένα αντίδοτο στα σύγχρονα συναισθήματα της αλλοτριώσεως, της αυτο-αποξένωσης και της έλλειψης νοήματος στη ζωή. Αυτό, λοιπόν, το αρχέγονο ζήτημα του ανθρώπινου

πεπρωμένου θα εξερευνήσουμε σήμερα μέσα από την πνευματική παράδοση και τις διδασκαλίες των αγίων πατέρων του ορθόδοξου χριστιανισμού». Κατόπιν, προχώρησα ένα βήμα ακόμα, λέγοντας ότι αυτό που ισχύει για τη ζωή μας μπορεί να ισχύει και για το σύμπαν γενικότερα, και ανέφερα τη γνωστή ρήση «όπως πάνω, έτσι και κάτω».

Ένας βετεράνος του Βιετνάμ (πιλότος καταδιωκτικού, όπως έμαθα αργότερα) μου ζήτησε να εξηγήσω τι εννοώ. «Σήμερα», απάντησα, «οι αστροφυσικοί, στην πλειοψηφία τους, συμφωνούν ότι το δικό μας σύμπαν δημιουργήθηκε από μια αρχική έκρηξη που έγινε πριν από δεκαπέντε δισεκατομμύρια χρόνια. Αυτή είναι η γνωστή θεωρία του “Μπιγκ Μπανγκ” για τη δημιουργία του σύμπαντος. Συμφωνούν, επίσης, ότι αν υπήρχε μία απειροελάχιστη αλλαγή της θερμοκρασίας στη διάρκεια αυτής της έκρηξης, το σύμπαν, όπως το γνωρίζουμε, δεν θα μπορούσε να δημιουργηθεί. Επομένως, κάθε σκεπτόμενος άνθρωπος που εξετάζει τη δημιουργία του σύμπαντος δεν μπορεί παρά να σκεφτεί ότι ίσως τίποτα σ’ αυτό δεν είναι αυθαίρετο και τυχαίο. Όπως είπε κάποτε ο Βρετανός κοσμολόγος Φρεντ Χόιλ, η πιθανότητα να είναι το σύμπαν αποτέλεσμα μια τέτοιας τυχαίας διαδικασίας είναι ίση με την πιθανότητα να περάσει ένας ανεμοστρόβιλος μέσα από μια μάντρα με παλιοσιδερικά και να δημιουργήσει ένα πλήρως λειτουργικό τζετ.³ Αυτό μου θυμίζει, επίσης, κάτι που είπε ο κορυφαίος σύγχρονος φιλόσοφος της συνειδητότητας Κεν Γουίλμπερ· ότι κάθε λογικός άνθρωπος που συλλογίζεται τη δημιουργία του σύμπαντος δεν μπορεί παρά να γίνει ιδεαλιστής. Με τη δήλωση αυτή εννοούσε ότι πίσω από τη δημιουργία του κόσμου πρέπει να κρύβεται μία νοήμων πραγματικότητα. Αλλιώς, συνεχίζει ο Γουίλμπερ, πώς είναι δυνατόν τα σωματίδια σκόνης που δημιουργήθηκαν τη στιγμή της κοσμικής έκρηξης, υποτίθεται εκ του μηδενός, να βρήκαν το ένα το άλλο και να δημιούργησαν ένα τέτοιο σύμπαν άπειρης πολυπλοκότητας; Ο Γουίλμπερ συμπεραίνει ότι οι μαθηματικοί τύποι και οι φυσικοί νόμοι πρέπει να προϋπήρχαν της δημιουργίας, μια ιδέα που θα έβρισκε απόλυτα σύμφωνο τον Πλάτωνα. Επομένως, πρέπει πάντα να έχουμε υπόψη μας ότι η υλιστική επιστήμη έχει την εξουσία να μας πει πώς είναι τα πράγματα μόνο από τη στιγμή της

έκρηξης μέχρι και σήμερα. Ούτε μπορεί, ούτε νομιμοποιείται να μας πει οτιδήποτε για όσα έγιναν ή όσα υπήρχαν πριν από την έκρηξη. Δεν μπορεί να μας πει γιατί συνέβη η έκρηξη. Αυτός ο τομέας είναι της θρησκείας και της πνευματικότητας, και εκείνοι που δικαιωματικά θεωρούνται αυθεντίες σε αυτόν είναι οι μεγάλοι άγιοι και οι προφήτες, όχι οι εξειδικευμένοι επιστήμονες, που μπορεί να μην ξέρουν σχεδόν τίποτα για την πνευματική πραγματικότητα.

»Επομένως, αυτό που φαίνεται να ισχύει για το σύμπαν», κατέληξα, «πρέπει να ισχύει επίσης και για τη ζωή του καθενός μας, αφού σε τελική ανάλυση είμαστε ένα αναπόσπαστο μέρος αυτού του υπέροχου σύμπαντος. Με βάση αυτή την παραδοχή, η ζωή μας δεν μπορεί να είναι τυχαία. Αντίθετα, και όπως επιμένουν οι πατέρες του ορθόδοξου χριστιανισμού, διέπεται από πνευματικούς νόμους που έχουν εδραιωθεί από τη Θεία Πρόνοια μέσα στην αιωνιότητα. Θα προσπαθήσουμε να εξερευνήσουμε μερικούς από αυτούς τους νόμους σήμερα, μελετώντας τη ζωή και τις διδασκαλίες σοφών και αγίων».

Αφού τελείωσε αυτή η σύντομη άσκηση, μίλησα στο ακροατήριο για μερικές βασικές συμπτώσεις της δικής μου ζωής, οι οποίες δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για να ασχοληθώ και να εξερευνήσω τη χριστιανική πνευματική παράδοση την οποία θα εξετάζαμε.

Όλα άρχισαν με ένα ταξίδι που έκανα την άνοιξη του 1991 στο Άγιον Όρος, μια χερσόνησο στη Βόρεια Ελλάδα με πενήντα χιλιόμετρα μήκος και δεκάξι χιλιόμετρα πλάτος. Τα τελευταία χίλια χρόνια, το Άγιον Όρος είναι μία μοναστική πολιτεία και ένα καταφύγιο για τους ορθόδοξους μοναχούς και ερημίτες, οι οποίοι εφαρμόζουν αθόρυβα έναν αρχαίο ασκητικό τρόπο ζωής που έχει ως κύριο στόχο του την ένωση με τον Θεό. Δεν θα μπορούσα ποτέ να φανταστώ ότι ένα ταξίδι σε ένα από αυτά τα μοναστήρια θα άλλαζε τη ζωή μου τόσο αποφασιστικά και βαθιά.

Κατόπιν αφηγήθηκα την «τυχαία» συνάντησή μου με τον πατέρα Μάξιμο, έναν νεαρό μοναχό που γνώρισα έξω από την πύλη του πρώτου μοναστηριού που επισκέφθηκα: «Όπως και οι

περισσότεροι σύγχρονοι άνθρωποι, αντιμετώπιζα με καχυποψία το μοναχισμό και τον θεωρούσα θεσμικό αναχρονισμό, ένα απομεινάρι του σκοτεινού Μεσαίωνα. Αρχικά, πήγα στο Άγιον Όρος από περιέργεια και εξαιτίας της επιμονής ενός φίλου που με προκάλεσε να ξεπεράσω τις προκαταλήψεις μου και να πάω μαζί του σε ένα προσκύνημα εκεί, για να γνωρίσω, όπως το έθεσε, πραγματικούς πνευματικούς γέροντες που το φωτεινό τους πρόσωπο ακτινοβολεί την αγάπη του Χριστού.

»Η γνωριμία με τον πατέρα Μάξιμο», συνέχισα, «αποδείχθηκε μία πραγματική επαλήθευση όσων μου είχε υποσχεθεί ο φίλος μου ο Αντώνης. Γρήγορα κατάλαβα ότι ο τριαντάχρονος τότε Αγιορείτης μοναχός διέθετε ασυνήθιστη σοφία και είχα την αίσθηση ότι την απέκτησε όχι μόνο από βιβλία, αλλά, κυρίως, από άμεση εμπειρία. Κάτι με τράβηξε αμέσως στον πατέρα Μάξιμο, ο οποίος στη συνέχεια έγινε ο κύριος μέντοράς μου και η βασική πηγή πληροφοριών στην εξερεύνηση της πνευματικής παράδοσης της Ορθοδοξίας.

»Λίγο μετά την αρχική μας συνάντηση, έμαθα ότι ο πατήρ Μάξιμος, παρά την νεαρή του ηλικία, είχε φήμη πνευματικού γέροντα και καθοδηγητή τόσο των κοσμικών όσο και ιερέων και μοναχών. Εντυπωσιάστηκα βαθιά, όχι μόνο από τη πλατιά εκ μέρους του γνώση της πνευματικής παράδοσης, αλλά και από τη ζωή του, η οποία ενσάρκωνε αυτή την παράδοση. Τον γνώρισα ως έναν πνευματικό πατέρα γεμάτο αγάπη και συμπόνια, έναν εξομολόγο προικισμένο με μια εξαιρετικά αναπτυγμένη και αποπλιστική αίσθηση του χιούμορ.

»Μετά από εκείνη την αρχική επίσκεψη στο Άγιον Όρος, αποφάσισα να μεταφέρω το κέντρο βάρους των έργων μου από τη διερεύνηση της κοσμοθεωρίας των κοσμικών μυστών, η οποία με είχε απασχολήσει τα προηγούμενα δέκα χρόνια, στην πνευματική παράδοση που αντιπροσώπευε ο πατήρ Μάξιμος. Αυτή η αλλαγή έγινε δυνατή χάρη σε μια σειρά από ασυνήθιστες συμπτώσεις, και αφού οι γέροντες που καθοδηγούσαν τον πατέρα Μάξιμο του ζήτησαν να επιστρέψει στην Κύπρο, από όπου καταγόταν, για να συμβάλει στην αναβίωση του χριστιανικού μοναχισμού εκεί. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 τον επισκέπτομαι εκεί τα καλοκαίρια και όταν έχω επιμορφωτικές άδειες,

και με τη βοήθειά του κάνω μία ισόβια διερεύνηση της πνευματικής παράδοσης της ορθόδοξης πνευματικότητας».

Συνέχισα λέγοντας ότι ο σύνδεσμός μου με τον πατέρα Μάξιμο με βοήθησε να ξεπεράσω την εντελώς αρνητική αντίληψη και προδιάθεση που είχα ενάντια στην «οργανωμένη θρησκεία». Αυτός ο αρνητισμός ήταν αποτέλεσμα της ακαδημαϊκής μου εκπαίδευσης, η οποία, γενικά, ήταν εχθρική προς τη θρησκεία. Λίγο μετά την επαφή μου με το Άγιον Όρος και τον πατέρα Μάξιμο, κατάλαβα ότι υπάρχει βαθιά γνώση και σοφία ενσωματωμένη στην ίδια τη δομή της Εκκλησίας. Αυτή η γνώση και η σοφία έχουν διατηρηθεί από τα πρώτα χρόνια του χριστιανισμού στα μοναστήρια και στις ίδιες τις «λειτουργίες» της Εκκλησίας. Και με τον όρο αυτό εννοώ όχι μόνο τη δομή της Εκκλησίας αλλά και όλες τις πρακτικές, τις μεθόδους, τα ιερά κείμενα, τις μαρτυρίες των αγίων και τις διδασκαλίες τους για το πώς μπορούμε να γνωρίσουμε βιωματικά τον Θεό.

«Φανταστείτε πόσο συναρπαστικό ήταν για μένα», συνέχισα, «όταν ανακάλυψα ότι μέσα στην ίδια μου την πολιτισμική παράδοση υπήρχε ένα σύστημα “μαθητείας” το οποίο νόμιζα ότι υπάρχει μόνο στον βουδισμό και τον ινδουισμό».

Εξήγησα ότι με αυτό τον όρο εννοώ ένα σύστημα διδασκαλίας στο οποίο ένας πρεσβύτερος, που στην ιδανική περίπτωση έχει τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, επιβλέπει την πνευματική ανάπτυξη των μαθητών του. Ο σκοπός αυτής της διδασκαλίας είναι να τους οδηγήσει στην άμεση εμπειρία του Θεού και την ένωση με τον Θεό, αυτό που στην Ορθόδοξη Εκκλησία ονομάζεται *Θέωση*. Εκεί σταμάτησα, για να απαντήσω σε μερικές ερωτήσεις. Ήταν φανερό ότι η πνευματική παράδοση που παρουσίασα ήταν εντελώς νέα και άγνωστη στο ακροατήριό μου.

«Το θεμέλιο των διδασκαλιών των αγίων πατέρων της χριστιανικής Ανατολής», συνέχισα, «μπορεί να συνοψιστεί στον *Τριπλό Δρόμο*, το ταξίδι της ψυχής προς την ένωση με τον Θεό, το οποίο περιλαμβάνει τρία διακριτά στάδια».

Χρησιμοποιώντας έναν μαύρο μαρκαδόρο έγραψα τρεις λέξεις στον πίνακα: *Κάθαρση*, *Φώτιση*, *Θέωση*. «Επιτρέψτε μου να σας εξηγήσω τι σημαίνουν. Σύμφωνα με τους πατέρες της

Ορθοδοξίας, όλοι οι άνθρωποι ζουν σε κατάσταση αμαρτίας. Η λέξη αυτή δεν σημαίνει την παραβίαση κάποιας ηθικής εντολής, όπως νομίζουν πολλοί, αλλά μια ζωή αποκομμένη από τον Θεό. Με βάση την ιστορία της Γένεσης, οι πρωτόπλαστοι, την αρχέγονη εποχή, ζούσαν σε μια κατάσταση τέλει μακαριότητας· ζούσαν στον Παράδεισο, σε κατάσταση ενότητας με τον Θεό και η κύρια ασχολία τους ήταν η αδιάλειπτη εντύφηση στην αγάπη του δημιουργού τους. Η “πώση” των πρωτοπλάστων, που αντιπροσωπεύει τη θραύση αυτής της ενότητας, βύθισε την ανθρωπότητα σε μια κατάσταση αλλοτρίωσης και αποξένωσης, σε μια κατάσταση αποκοπής από τον Θεό. Η έξοδός μας από την Εδέμ σημαίνει ότι χάσαμε την επίγνωση της προέλευσής μας. Το αποτέλεσμα είναι ότι η προσοχή μας στράφηκε αποκλειστικά προς τον κτιστό κόσμο, ενώ παράλληλα ξεχάσαμε ολοκληρωτικά την ουράνια προέλευσή μας. Όντας απορροφημένοι από την καθημερινή πάλη της επιβίωσης, η καρδιά μας σκλήρυνε και τυφλώθηκε, με αποτέλεσμα να μην αντιλαμβάνεται πλέον τη θείκη μας καταγωγή και κληρονομιά. Δεν ξέρουμε ποιοι πραγματικά είμαστε, ούτε γνωρίζουμε τη χαρά που συνδέεται με την κατάσταση της ενότητας και της συνεχούς επικοινωνίας με το Θείο. Οι άγιοι πατέρες διδάσκουν ότι αυτή η άγνοια και η λήθη είναι η θεμελιώδης “αρρώστια της καρδιάς”, το κύριο πρόβλημα της ύπαρξής μας και η πηγή όλων των ψυχολογικών και πνευματικών νοσημάτων μας. Έτσι, οι εφήμερες απολαύσεις και τα πράγματα αυτού του κόσμου –φαγητό, σαρκικές ηδονές, υλικά αποκτήματα, δύναμη, φήμη και τα τοιαύτα– μας γίνονται έμμονη ιδέα, και ασχολούμαστε μόνο με αυτά. Με λίγα λόγια, γινόμαστε άσωτοι υιοί και θυγατέρες που σπαταλάμε τη ζωή μας. Όσο πιο παθιασμένα επιδιώκουμε αυτούς τους στόχους, τόσο μεγαλύτερη καθίσταται η απόσταση που μας χωρίζει από τον Θεό, την πραγματική πηγή της εκπλήρωσης των πόθων μας και της τελικής μας λύτρωσης.

»Αυτή η κατάσταση ύπαρξης συνοδεύεται από δεινά και πόνο. Σε κάποιο σημείο, όμως, ο εξουθενωμένος άσωτος υιός αντιλαμβάνεται τη δυστυχία του και νιώθει τη λαχτάρα της επιστροφής στο παλάτι του αγαπημένου του πατέρα, όπου ακόμα και οι υπηρέτες, σύμφωνα με την παραβολή, ζουν καλύτερα απ’